ԵՐԱՆ

Տարեգրական Հաւաք

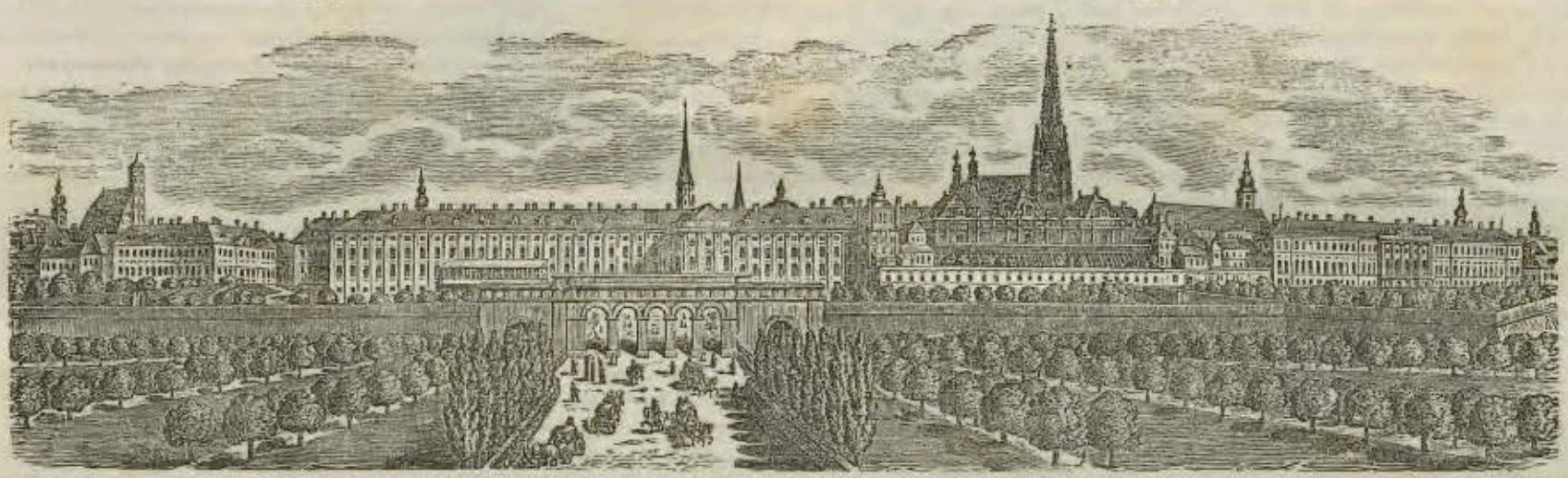

թիւ 2 — 9 ՅՈՒԼԻՍԻ (28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1848) — 1849

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ԱՒՍՏՐԻԱ. Ընցած տարուան յուլիսի 1ին առանձին Աւստրիայի հիմնարկութիւնքներուն վրայ հաստատած մը։ Ղիւենպերգի մէջ եղող տարաբանութիւնն վրայ սրնոր մը։ Առարիայի խարդրանագրը։ — Պատուոյ հրամանագրեր։ Ղեկաբանական գրքայ յաջողութիւնքեր։ Բնիկի կոտորուած։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Օրերի Պատարին ծանուցագրեր։ Ազգի մարդոյ կը նոր ազգերին։ Պատրաստութիւնքեր։ Լուր։ Նապոլէոնին բանտած նամակներ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Աւստրիայի հետ եղած դիպուածը։ — Պատերազմ։ Պարլամենտները կը հրաժարին։ — Հանդիպումներ իշխանք։

ՀՈՒՍԱՐԻԱՅԻ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Պատրաստութիւնքեր եւ քահանայապետին դրամներքը։ Զօրագ մեկ մասը Կայսերդ կերթայ։ Դասագի կարգադրեալը։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ. Պատրաստութիւնքեր ժողովքին դրաստ։ Պարլիամենտի։

ՍՈՎԵԼԻԱ. Աղէտաց լուրեր։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ. Արտաքին սեղմութիւնքեր հետ բռնուած մարդիկ։

ԱՆԳԼԻԱ. Օրենքներուն սերմութիւնքեր դէմ։ Պարլիամենտ։

ԼՈՒԹԵՐԻԱ. Ոսկի գտնելը։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Աբասայ կարգի խորհրդ մը։ — Լուրեր։ Հարեմի ազատամարմնութիւնքը կը գրգռի։ — Եգիպտոս։ Արգասաւոր։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ. Նոր Շահը։

ՀԻՍՈՒՍՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Օրերուն 1847ին առուտուրը։

ԲԱՇԱՆԻՐԵՐԱՆ. Դարձապարագ սրբոյն վրէժխնդրութիւնքը։ Հայաստան։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. Զմիւռնիայի խորհրդ դրծառուածը։

ԽՈՒՌՈ ԼՈՒՐԵՐ. Գուռնդ մը քահանայ։ Նոր Նոյ մը։ Մանրամասն մարդիկ։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ. ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 8

Նոր տարուոյն մէջ մեր ասանիմ դառնալք մեր մը անցած տարուոյն վրայ նայինք, ու աչքերնուս առջեւը բերենք ան ամէն գէպքերը որոնք Եւրոպան տարին ու վրայ ըրին ու փոփոխեցին։ Ան մեծ փոփոխութեան սկիզբը Եւրոպայի արեւմտեան կողմանէ սկսաւ, երկրորդ ասորեանի տերութիւնները առաջին հարուածը տուին։ Դան Հելուետիա երկու բաժնուեցաւ։ Քիչուոր կողմը իր իրաւունքը ուզեց պաշտպանել, բայց յաղթուեցաւ։ Այսպէս երկայն ատենէ վեր հակառակութեան ոգին անոնց մէջ կ'ելեր ու կ'նուար։ տերութիւնը ի հիմանէ փոփոխեցաւ ու եղաւ մեր ամէն բան նորէն գնելու միայն՝ քաղաքական պատերազմի պատճառ եղաւ։ Ան արմատականութիւնը՝ այս ինչն քաղաքական կառավարութիւնը չար կողմանէ մը ուժեղցաւ ու այսպէս ամէն բան աղէկ թէ դէշ, արմատէն փոփոխելու ու ասոնց ու վրայ ընելու բաղձանքը, տարբերի զօրութեան մը գաղթիա ու խաչիա տարածեցաւ, ու ամենուն վրայ տիրեց։

Հոսանքի տերութեան մէջ քաղաքական կառավարութիւնը՝ մեծամեծ նորոգութիւններու շատ կարօտ էր։ ոնոր հանար մեծանուն Պիոս թ։ քահանայապետը ասոր դրութիւն եղաւ ու կատարել գլուխ տանել ուզեց, ան պատճառաւ ալ ամենուն առջեւը մեծ անուն ստացաւ։ ու պատիւ գտաւ։ Լոմբարդիայէն սկսած՝ Բարիզ, Մոտենա, Գոսկանա, Նեապոլիս ու. Սիցիլիա ժողովուրդը փոփոխութիւն ու նորոգութիւն խնդրեց։ կառավարութիւնները ամէն տեղ դիջան, նոր նոր հիմեր գրին։

Հոսանքի միջին Եւրոպայի մէջ ոգիները գրգռուած էին, բայց դեռ գրուէն հանդարտութեան մէջ կ'ելեւռը։ Փարիզէն յանկարծակի կայծակի նման հարուած մ' եկաւ՝ ան իրենց ալ սասանեցուց, ու նոր պատեց։ Այս ինչն կ'ուզեմ բսել՝ Փարաւարի մէջ Փարիզ եղած յեղափոխութիւնը։ Օրկանի տունը Գուզդիայի հին եղանակաւորական ամուրն ձգեց։ Թէ որ աս ինկած կառավարութեան վրայ յանցանք ու սխալմունք մը կրնանք դնել նէ, աս է որ Գուզդիացոց բնաւորութեան ու. նեղբինը չէր ճանչցած։ Կառավարութիւնը՝ օրէնքն ու օրէնսդիր ժողովքը իր կողմն ունէր, բայց ամենեւին ընդունցաւ հեղգրով մը բաներ դարձնելու։ ու. առանձով հասարակական (communiste) բանուորներու առջեւ բնաւորեան հիւր. կործանեցաւ։ ան որ 1830ին կրնար բրլալ, ան օրերը առանց արգելքի մը եղաւ։ Հասարակապետութիւն հրատարակուեցաւ։ ու արդէն ամէն բան, ինչք ու. տուրքերէ բաժնուելու պիտի սկսէր, բայց Լամարդինին ճարտասանութիւնը միայն կրցաւ արգելել ու սենդրոյը ցրուեց։

Այս յեղափոխութիւնը Գերմանացիները գրգռելու եղաւ՝ իրենց հին կարգութիւնին մոլորներն բերելով։ Ուրիշ ազգերուն նման իրենք ալ միանալ, մեկ տերութիւն դրդուելու բաղձալին։ Աւստրիայի մէջ ամենակ ոգի մը հրեցաւ, որ մարդ չէր կրնար։ Բաղձացած նորոգութիւնները՝ օրենք սահմանակից երկիրներէն ու առեղի ազնիւ միճակի մէջ մտնելու անոյշ բաղձանքն ամենուն սիրտը ամենուած էին, Պարսկը հառաչելէն կուսաբուեցան։ Բայց առով չըմեցաւ։ Աւստրիա մեծամեծ ու ահեղ գէպքերու ենթարան մը եղաւ։ Թէ որ ուրիշ անգամներ մը իրարու հետ միանալու ամենէն ուժի հարկաւոր բան տեսնուեցաւ ալ նէ, Աւստրիայի մէջ Ազատութեան ոգեւորութիւնը՝ բաժնուեցաւ։ Աւստրիայի տերութիւնը ազգերուն իրարամէ քակուելովը՝ պատուելու ու կործանելու վրայ էր։ Ուրիշ կառավարութեան վարմունքովը քաղաքացիք իրարու դէմ եղած, ու ազգերը իրարմէ զարած էին, տերութեան միութիւնը՝ միայն լուսնութեամբ պահուած ու պահուելու։ բան մը կը կարծէին։ իրենց գերելուն, յանձնուն ունեցած մեծութիւնն ու վարուելութիւնը յիշեցին, մոցան որ իրենց հիմնակուան օգուտն ու գոյութիւնն պահելը մոռանալու են։ սկսան նոր ճամբով գնալու նպատակ։ Մէկը չէր ուզեր մոռիկ ընել, նոր որ ըսէր որ միայնակ կառավարութեան հետ օրենքներ ազգերը կը պահէ, ակար զօրութիւնները իրարու քով գալու ըլլան նէ՝ մեծ գօրութիւն յառաջ կը բերեն։ ամէն մարդ կը կարծէր որ տարբ արձակապետութեան (absolutisme) ատենը. ու ամէնքը բացարձակ կենդրոնի մը հետ կապելու միջոցներ են։ Ասանկով ամէն ազգ կենդրոնէն սկսաւ փոխիլ ու հեռանալ։ ամէն մարդ իրարու վրայ ունեցած վստահութիւնը կորցնելուց՝ ապագայ վիճակին վրայ մտոցածին խորհրդնելը կամ՝ պատահիլները որոնք չատատածի մը պէս կը պատաէին, կիրքերը գրգռելին։ Դրուած կառավարները աս բանելուս վրայ պայծառ. վերցան մտաբերել, թէ իրենց վրայ ու թէ բարին վրայ վստահութիւնին կորցնելուն։ տեսար էին, ու գժբախտութիւնի կատարելութիւն ալ ասոնց ձեռքն բնկաւ։ Օրէնքները պատրաստեին կորցնելուն, ու ամենքնուն մը տիրոց նոր սրտերուն ու միտքերուն մէջ, տրան եռեւէն եկաւ արիւն ու սուր փոքրցնելու մէջ։ Բայց ժամանակը հրաշքներ կը գործէ, կ'ըսեն։ մարդիկ տեսան որ անոյշ ամէնքն ալ գիտի կարծանին ուշադրանան։ Նորէն միանալու խորհուրդներ սկսան գլուխ վերցնել։ կառավարութիւնը իր յաղթող բանակաւոր գլուխ եղելէն եղաւ՝ միանալու ու մէկ կոյսութիւն մը կազմելու խորհուրդը բնդհանուր եղաւ։ բայց ամէն ազգին ազատութիւնները պահելով, ու իրարու հաւասար ազատութիւն ու իրաւունք ունենալով։ Գիրքին ամենեւին փոքրութիւնն անցաւ, ու սահմանադրութիւնն ալ ընելու վրայ է, որով ամէն մարդ առջինն շատ աւելի գոհանար ու երջանիկ Աւստրիայի կը յուսայ։

Այս գէպքերը գրաւեցուցին ու. քարոզ մնացին մարդու մը դրչի բաներ կը ստրկեցնեն, ազգերու արշաւի խրատ ու զգուշութեան առիթ են։ ասով իրենք մի գրիչն յանցանքով մարդ բան կը տրվի որ ծպրերը սեռնկ եւ դիւշանայ։

— Այս օրերս քաղքիս մէջ նոր երեւելի դէպք մը չպատահեցաւ։ Կայսերական զօրագ Պատանեւլուն դէմ ըլլած յաղթութիւնները՝ վճռաւորակա. նութիւնն ծաղկելու մեծ յոյս կու տան, եւ. արդէն տերութեան թիղթերը սկսան քիչ քիչ բարձրանալ։

Թէպէտ հրապարակական խոսողութիւնը գինուորական կառավարութեան տակ երբեք չկրցաւ։ բայց որովհետեւ. դեռ շրջմոլիկ մարդիկ շատ կը գտնուին, ժամանակ. թէ դիւանագրաւ տարբերութիւնն են որ միշտ պատրաստիս ժողովուրդը գրգռելու կը ջանան, անոր համար Վիեննէ քաղաքիս կառավարը խոսիս հրաման մը հանեց, որ ամէն տարակարծութիւնը որոնք որ քաղքիս մէջ կ'ուզեն ծանոյ՝ իրենց անցագիրն ու իրենց խոսողական քարոզարարութիւնը վերադարձուն թղթով պիտի յանձնեն։ Որոնք որ չեն կրնար յանձնել նէ, թէ աստրիացի նկար են թէ օտար տերութեան հպատակ, անոնք քաղքէն դուրս պիտի ելլեն։ Ով որ աս հրամանին չը հնազանդիր՝ տարտիկ պիտի պատժուի։

— Մեզս ձին գիտնիքի խորհրդանոցը բացուեցաւ։ Երկրորդ օրը սահմանադրութեան հիմնական իրաւունքներուն վրայ պիտի խորհին, բայց նեղրին գործոյ պաշտօնեան Սատրան կոմսն էր։ ու նոյն հիմնական իրաւունքներուն առաջին յոդուածին դէմ ուր գրուած է թէ Սոմն իշխանութիւն ժողովրդենէ յառաջ կու գայ, բոլորին, եւ. ըստ որ պաշտօնեանները իրենց բարոյ զօրութեանքը ասոր դէմ պիտի գնեն, որովհետեւ առով Կայսեր իշխանութիւնը կ'ոչնչանայ, եւ կայսրը երբեք իշխանութիւնը չմնար։ Հապա միայն ժողովրդենան երեսփոխանները իրեն հետ մի կոտոր օրէնք տալու իշխանութիւն տուաւ։ Խորհրդանոցը աս խոսակցութիւնը լսելեւանք մտիկ ըլլաւ։ Հաքը Սարգիս Հայ պատգա-

մասորը առաջարկեց որ աս պաշտոնէին խօսքը երկար չեզուաւ տպուի, ու 8 օր վրան աղէկ մտածելէն եսեւ՝ կարենան խօսիլ։ Ան առաջարկութիւնն ամէնն ալ հաւանեցան։

— Հոկտեմբերի խորհրդարանէրէն ուրիշ հոգի նորէն մահուան դատապարտուեցան, բայց պատիժնին թէ թեթեւցընելով՝ մէկ քանի տարուան միայն բանտ խրկուեցան։

ՊԱՀԱՆՋՈՒՄՆ։ Վերջի յաղթութիւններուն լուրերն ասոնք են։ Նէյշիէ կառավարը Գէկտեմբերի 29ին Պէս-Պէրի մօտ կը ըսէ որ Բէրլէր Մահառ ապստամբներուն գլուխը 8 — 10,000 հոգւով անցած գացած է, եսեւէն կը հասնի ու կը տեսնէ որ թշնամին յաջող տեղ մը կեցած է։ ան ատենը ինք զինքը պաշտպանելու կը նայի, մինչեւ որ իրեն եսեւէն եկող զօրագունդը իր զօրքովը հասնի։ Բայց ան մտածումներուն մէջ եղած ատեն՝ կը տեսնէ որ Մահառնիները իրեն վախնալով՝ ետ կը քաշուին։ Նէյշիէ իր զօրքովը վրանին կը յարձակի, կէս ժամու մէջ սոսկալի ջարդ մը կու տայ, 7 թնդանօթ կ'առնէ, 1000 էն աւելի գերի կը բռնէ։ Մահառնիները սաստիկ խառնակութեամբ կը փախչին դէպ ի Էդուվայենպուրգ կ'երթան։

Շիլք սպարապետ տեղւոյն մէջ Բէշրի քովերը Մահառնիներուն յաղթեց, շատ մարդ մեռցուց ու 120 հատուած գերուեր ու մէկ քանի պաշտօնական գերի բռնեց։ Ան յաղթութեան օրուան ան եղաւ որ Բէշրի աւելի խիստ պաշարուեցաւ։ Երդէն Մահառնիներուն խորհրդանոցէն Վինտիշկրէց սպարապետին պատգամաւորներ եկած էին, որ գաշնադրութիւն դնեն։ բայց սպարապետը մերժած էր, ըսելով՝ որ Ապստամբներու հետ գաշնադրութիւն չդրուիր։ թէ որ Մահառնիները պարապ տեղ արիւն թափել չեն ուզեր նէ, պէտք է որ առանց պայմանի անձնատուր ըլլան։ Կ'երեւայ որ Դեկտեմբերի 31ին Մահառնիները նորէն Վինտիշկրէց իշխանին պատգամաւորներ խրկեցին։ բայց իշխանը համառօտ պատասխան տուաւ թէ Ընտանց պայմանի անձնատուր ըլլալն ուրիշ ճար չկայ։ — Ամոյս 3ին ապրիլ անոնք Մահառնիները կայսերական զօրաց հետ զարնուեցան ու մինչեւ Բէշրի փնտռուեցան։ Ամոյս 4ին Վինտիշկրէց սպարապետը ամէն կողմանէ թէ Օպին ու թէ Բէշրի պատրաստեց, եւ երկրորդ օրը պիտի՝ որ զարնէր։ Բայց Մահառնիները իրենք իրենցմէ անձնատուր եղան ու Վինտիշկրէց ամոյս 5ին կայսերական զօրքովը առանց արիւն՝ յաղթանակաւ ներս մտաւ քաղաքն առաւ։ Ան Մահառնիներուն մայրաքաղաքին առնուելովը՝ աս գիւղախառ դրամատրոնին ալ վերնան տրուած կրնայ համարուիլ։

ԳԵՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գեկտեմբերի 26ին ազգային ժողովքին մէջ Պ. Օտիլոն Պարոյ իրեն պաշտպանութեան ծանուցումը կարդաց, որուն մէջ Լուդ. Նաբոլէոնին դրած պաշտօնեաները իրենց բռնելու ճամբան կը ծանուցանեն։ Կը խոստանան որ հասարակապետութիւնն ու ժողովրդեան միութիւնը պահեն, կարգը հաստատուն բանեն ու տէրութեան կառավարութիւնը ազատցընեն։ որոնք ըլլալու համար պէտք է որ այլ յեղափոխութեան շրջանը դարձնեք, կ'ըսէ։ Պիտ՝որ աշխատին որ անկարգութիւնները վերցընեն։ Ընտանի յուզմունքներէ հետը ամէն մարդ ապագայ վիճակը ապահովցընել կ'ուզէ։ իրարու հետ միաբան միտք ունենալը պիտ՝որ ըլլայ՝ որ գործը, վստահութիւնն ու համարումը նորէն պիտ՝որ աւելցընէ, որուն նշանները արդէն տեսնուելու վրայ են։ Ասոնք տեղը բերելու պիտ՝որ ջանան նոր պաշտօնեաները։ Իսկ դրսի տէրութեանց նկատմամբ շատ մեծ զգուշութիւն ունենք, կ'ըսէ։ անանկ որոշած ենք որ Գաղղիոյի անունը թեթեւցուցուցութեան ամէն բանի մէջ չխոթենք (աֆ ֆուշէ Հանրէն), բայց Գաղղիոյի պատիւն ալ պահենք։ Գաղղիոյի շահին վրայ անտարբերութիւն չընենք։

— Ազգային ժողովքին Դեկտեմբերի 27ին նստին մէջ խօսքը ազին մարդոց վերցընելու վրայ էր։ Շատերը կ'ուզէին որ անմիջապէս աս մարդոց պաշտօնեաներն ասոր դէմ էին, բայց կը խոստանային որ 1850ին քիչ մը թեթեւցընեն։ Պ. Բասսի եկեւեմեր պաշտօնեան եկաւ ու բաւ թէ էս ալ գիտեմ որ իրաւունքնէ ազի մարդոց թեթեւցընելով՝ ազգասոց ու երկրագործութեան շատ օգուտ կ'ընէ։ բայց հիմա, հիմա տարի դէմ եմ, որովհետեւ ասով աւերութեան մտադրը շատ կը պակսի։ Իմ նախորդներս աս բանիս մէջ շատ դէշ ընէր են որ ազի մարդոց վերցուցեր են։ Աւերութեան պատրաստ օրն որ սոսկալի կ'աւելնայ։ Իմ նախորդներս 1848 — 1849ին համար Դաղղիոյի պարտքը 460 միլիոն պիտի աւելնայ ըսին։ բայց ես կ'լսեմ որ հաշիւներուն մէջ շատ սխալներ են, մեր պարտքը 1848 — 1849ին 560 միլիոն պիտի աւելնայ։ (Բուռ ֆոլոնէն մէջ սոսկալի խուսափիլ)։ Ասոնք աս պատճառաւ 1850էն յառաջ մարդոց քիչցընելու բոլորովին դէմ կը կենամ։ Ան սոսկալի տեղութիւնն պարարքին առնելաւը երբ որ ըսիցին, սկսան մտածել, ի. ինչպէս նոյն օրը որոշեցին որ մարդոց բոլորովին չվերցընեն, բայց երկրորդ օրը վճռեցին որ թեթեւցուցութեան ատեն եղած մարդոցն երեքին երկու մասը (2/3) 1849ին Յունուարի 1էն սկսած պակսեցուի։ որով տարեւ տարի 50 միլիոն ֆրանգ նորէն տէրութեան դանձէն պիտի պակսի։ Եւ այսպէս աս տարի Գաղղիոյ պարտքը 610 միլիոն պիտ՝որ աւելնայ։

Ան որոշման վրայ, եկեւմտից պաշտօնեան ջուղեցաւ պաշտօնին մէջ կենալ, ու միայն դրաւ որ հրաժարի։ բայց շատ սրտկի տեր սեղանաւորները ինչպէս՝ Պ. Ռոմիշիոն եւ ուրիշ ծանր մտածողները զինքը ստիպեցին որ պաշտօնին մէջ մնայ։ Բայց իր ընկերներէն երկուքը Պ. Պիքոիոյ ու Պ. Քարվիլ պաշտօնեներնէն հրաժարեցան։ Ան եղբարներուն հրաժարելուն պատճառը ժուռնալ ոչ ցեպա աս կու ասայ, որ Լուդ. Նաբոլէոն հասարակապետութեան գահերէցը իրմէ խոսաւ պահանջած բլլայ, որ Սիցրասպուրի ու Պուրսեսի մէջ եղած զէպքերուն (այս ինքն իրեն նոյն քաղաքներուն մէջ հանած ապրատամբութեան կամ խուռուռութեան *) վերաբերած թղթերը բերէ իրեն յանձնէ։ Քարվիլ յանձն չէ առած ասիկա կատարելու։ այսպէս հրաժարեր է։

— Լուդ. Նաբոլէոն տարեգլխուն մեծ հանդիսով մը թէ զինուորական եւ թէ քաղաքական մեծերը ընդունած է, եւ ինչպէս կ'երեւայ՝ միայն հասարակապետութեան գահերէցի մը պատուոյն գոհ չէ։ Իր ծառաները Նաբոլէոն կայսրը նշանապետորը (uniforme) կը հագնին։ եւ ինքն ալ իր բնակարանը եղիլ Նապոլեոնայ ըսուած պատուէն, Դիւիլրիի պալատը կ'ուզէ փոխադրել։ Իր հակառակորդները ասոնց դէմ կը խօսին։ իսկ իր արտաքին կողմակիցներէն շատերը, որոնք որ նեղբուսաս թագաւորական կամ օրինաւորական (légitimistes) էն, յայտնի կը զգուշցնեն թէ ատոնց ամենուն ալ ինչպէս ատեն աչքերնիս պիտի դնենք ու լունք՝ այլապէս որ մեր վախնանին (այս ինքն Պուրբոնի տունէն թագաւոր դնելու) համաձայն կը տեսնենք։

Գ. Ի Ր Մ Ա Ն Ի Ա

ՖՐԱՆԿՖՈՒՐԹ։ Լաստրիայի ու Գերմանիոյի կենդրոնական կառավարութեան մէջ եղած խնդիրը կամ գժտութիւնը դեռ կը շարունակէ։ Աւստրիայի կառավարութիւնը Պ. Շմերլինկ՝ որն որ յառաջագոյն Գրանդ Փաւրդի պաշտօնէից գահերէց էր ու հիմա Բիլերստորֆին տեղ Աւստրիայի խորհրդոյն պատգամաւոր ընտրուած է, Գրանդ Փաւրդի գործակալ խրկեց, որ աս բաներուն վրայ կենդրոնական իշխանութեան հետ խորհի ու գործէ։ Կարծեր բան որ հիմա բոլոր Գերմանիա երկու բաժնուած է։ Հարաւային գերմանական իշխանները Աւստրիայի հետ են, իսկ հիւսիսայինները՝ Գերմանիոյի դիւաւորութիւնը Պրուսիայի թագաւորին տալ կ'ուզեն։

ՊՈՒՌԲԱՆ պաշտօնեաները հրաժարեցան։ բայց դեռ նոր պաշտօնեաները դրուած չեն։ Ընդհանրապէս ու բոլոր քաղաքականները աս բանիս վրայ շատ սրտնեղած են։ որովհետեւ կը վախնան որ նոր պաշտօնեաները իրենց կարծեաց ու սիրելանոյը հանձնելու պիտի չբլլան, մանաւանդ որ կը յուսացուի թէ տէրութեան գործերը նորէն առաջինները աղէկ պաշտօնեաներու ձեռք յանձնուին։

ՀՈՒՍՏՈՒԼՈՒՆՈՒ փոքր իշխանութեան իշխանը Դեկտեմբերի 21ին դէպ ի Պերլին դացած է։ Կ'ըսուի որ աս ճամբորդութեան փախճանն ան է որ իր իշխանութիւնը Պրուսիոյի թագաւորին յանձնէ կամ որդեգիւ։

ՀՌՈՄԱՅԻ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանր, Դեկտեմբերի 18։ Պահանջապետական զօրաց ընդհանուր գործակալը Փիլիպպոս Գանուդի՝ Փարիզ ու Լոնտոն երթալու վրայ է, կառավարութեան կողմանէ հոն իրեւաց գեսպանին հետ գործելու համար։

— Ընդհ., Դեկտեմբերի 19։ Նրեկ փոքր ազատուկ մը եղաւ։ 500 գործաւոր ու դասակի մարդիկ Ժողովոց Ազգերուտ բրիգին եւ ուրիշ խռովարարներուն առաջնորդութեամբ գրոշներով դէպ ի Մոնթէ Գաւալլոյ դացին, ուր որ պաշտօնեաները խորհրդեան ժողովոց էին, առաջնորդակալ կառավարութիւն մը ու սահմանադիր ժողովը խնդրելու։ Պաշտօնեաներն մէկն ալ չերեւցան։ Ընկերց կարիպարտիին դացին, որուն վրայ որ ամբարտաւանները յոյսերնին դրած են, կեցցէ՛ կանչելու։ եւ անկից եղբը ցրուեցան։ Ասոր վրայ պաշտօնեաները բոլոր հրաժարեցան։ ու, պատգամաւորներուն խորհուրդը նոր գործադիր իշխանութիւն մը դնելու եսեւէ ինկաւ։ Ան գործադիր իշխանութիւնը կամ խնամակալութիւնը, որուն որ խառնուցեր ճառնդա անուն կու տան, Գորմնի, Դամերատա ու Կալենդրի յանձն առին, ու քահանայապետական ժողովրդեան յայտարարութիւն մը տուին, որուն մէջ սահմանադիր ժողովը ժողվելու կը խոստանան, ու աս ժողովքին անդամներուն ընտրութեանը օրէնքները կը հրատարակեն։ — Իսկ Կարիպալդին, իր սրիկանէրովը հասարակապետութիւն հաստատել տալու եսեւէն իշնալուն համար՝ ժողովրդեան տեղի բլլալով, Հռոմ թող տալու եւ հեռանալու ստիպուեցաւ։

Պամիանին ու. իր ընկերներուն տէրն անցնելով նոր պաշտօնեաներն ասոնք են։ Մուծդարելի պաշտօնէից գահերէց հրապարակական կրթութեան ու միանգամայն տրաքին գործոց աւժանակեայ պաշտօնեայ, Կարլոս Ալբերտիի փաստաբանը՝ ներքին գործոց, Կալէոդի փաստաբանը՝ արդարութեան, Մարիանի՝ եկեւմտից, Պիսարոս Պերարինի՝ վաճառականութեան ու հրապարակական գործոց, եւ Պոմպէոս ալ Դամիերոյ՝ պատերազմի պաշտօնեայ։

Ա. Քահանայապետը վերը յիշուած գործադիր իշխանութեան կամ Գառնդային դէմ առանձին բողոք ըրած է, ու ամենեւին չ'ուզեր ճանչնալ։ Հռոմայի խռովարարները աս մեռելին ալ աւելի պատուեր են։

— Պահանջապետական զօրքէն փոքր գունդ մը իր հաւատարմութիւնը Ա. Քահանայապետին անարատ պահելով՝ Հռոմէն դուրսի վանքեր, ու մեծ ոմանք ամրութիւններու յաղթելով՝ Նեապոլոյ սահմանէն անցեր կայնեցան Ս. Քահանայապետին առջեւն եկեր է, որ շատ սիրով դիրքնիր ընդուներ է։

— Պէտք քանի օր յառաջ Ժողովոցի մը ապստամբ անդամներէն խել մը մարդիկ Դասի կարդինալին պատասխան դացին իրեն շնորհակալ բլլալու, որ Հռոմ իր պաշտօնին մէջ, այս ինքն Ս. Միքայէլի մեծ հիւանդանոցին կառավարութեանը մէջ մնացած է, եւ. քաղաքէն փախած չէ։ Կարդինալը ատոնց պատասխան տուաւ։ "Ցնաբ, դուք եկած էք ինձի շնորհակալ բլլալու որ քաղաքէս չեմ փախած, բայց ես ձեզի կ'ըսեմ՝ որ ամենեւին ձեզմէ չեմ վախնար։ թէ որ իմ ընկերներս (կարդինալները) Ս. Հօրը եսեւէն գացին նէ, միայն իրենց սիրոյն, յայտնի է ու հնազանդութեան համար էր։ Ես ալ հոս մնացի, որովհետեւ մեր Ս. Հայրը այնպէս կը բաղձայ որ աս տանս մէջ դանուող պաշտօնի դժբախտներուն օգնեմ։ Ի վերոյ այսր ամենայնի աս կ'ըսեմ ձեզի, տեսէք, որ ես հանցնցի եմ։ բայց գոռ հանցնցի չէք։ ես հաւատոց կը կենամ, բայց ամենեւին ձեզմէ չեմ վախնար։ Իրաւունք կրնաք դիս մեկ դանակով մը աս աշխարհէս անդին աշխարհք խրկել։ բայց ասով ինչ կ'ըլլայ։ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ իմ կեանքս 2 կամ 3 տարի պիտի կարճցընէք, ես արդէն ծեր եմ, արդէն 72 տարեկան եմ, եւ այլ քիչ կրնամ ապրիլ։" Խռովարարները աս օր ընցին՝ առանց խօսք մը խօսելու, կարդինալը իսոյ տարին ու ամբիշտալով ելան գացին։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

Դուրինի պատգամաւորներուն ժողովքը Դեկտեմբերի 14ին 12ի քուէով 19 քուէի դէմ որոշեց, որ Բարմիոյի, Բիաչենցայի, Մանտոյի, Կուասոլլայի ու Ռենճիոյի դպրոցներուն մէջ, ուր որ հիմա Աւստրիացի զօրքը տիրած է, Օգոստոսի 9էն եսեւը տրուած օրէնքներն ու կարգադրութիւնները ամէնն ալ ոչինչ սեպուին։

— Դուրին Պարգիմիոյի պատգամաւորները իրենց ժողովքին մէջ որոշեցին որ Պարգիմիոյի տէրութիւնը ամեն ամիս 600,000 լիրէ Վենետիկցոց տալու թիւն խրկէ։

— Բիմոնդէի մէջ Ազնուականներն ու խիստ Ամենականները յայտնի իրարու դէմ եկած են։ Կարիպալդի աւազակապետ, որ Դուալոցոյ հասարակապետականներուն գլուխն է, Հռոմէն յայտարարութիւն մը հանած է, որով Հայերդի զարշոնեան իրրեւ հայրենեաց մատնիչ կ'ամբաստանէ, որովհետեւ պաշտօնեայ բլլալուն պէս՝ Աւստրիայի դէմ պատերազմ չէ հրատարակած։ եւ կը սպառնայ որ անձամբ Հենոմա կ'երթայ ու Հռոմերին բանութիւնամբ փար ձգել կու տայ։

— Պաշտօնեաները պատգամաւորներուն ժողովքը բաժնեցին, որ նորէն իրենց կոչման մարդիկներէն կամ Ազնուականներէն ընտրուին։

ՍԻՍԻԼԻԱ ՈՒ ՆԱՊՈԼԻ

Դատաստանութիւնը բոլոր պատանիներուն մէջ հրամայեց հանած է որ 2000 ձի ու նոյնչափ բեռնակիր գրաստ ժողովեն, տէրութեան տահմանները պաշտպանելու, ու Սիցիլիոյի եւ Նապոլիոյի պատերազմին մէջ եղած կոչուտաը լեցընելու համար։

* Ցնս լրագրներնուս անցած տարուան հոկտեմբերի թիւերուն մէջ "Լուդ. Փիլիպպոսին թագաւորութեան առնելը, քանի հատուածք։

— Լուսաբ մը կայ որ Նէապոլսոյ դպրոցականներն ալ հրամայել կ'ուզեն, բայց պետ. դրաշուած չէ։ Միայն Եղեւանոյ պաշտօնեաներն համար կ'ըսուի որ հրաժարութիւն մատուցին առուած ըլլայ։

— Նէապոլսոյ կառավարութիւնը զրաց ինիւր 120,000ի պիտի հանէ, որպէսզի ծովային զօրութիւնը սաստկացնելու. վրայ է։

— Ինդիացոց պաշտօնեան Դէնվիլ, Բարդէր ծովակալն ու ուրիշ զինական նաւատորմիղին պաշտօնակալները կայնեցա Ս. Քահանայապետին ոտքերուն մէն մի ընելու, ու. զինքը Մարդա հրուիրեր են։ Ասանկ կը ծանուցանէ Լիվերպուլ լրագիրը։

ԻՏԱԼԻԱ

Ադենցէրն լրագիրը ասանկ կը գրէ. «Ընանկ լսեցինք որ Ռուսաց կայսրը իրաք չէ ուզեր Եղիսաբէթի Երկրորդը Սպանիոյի թագուհի ճանչնալ։ Սպանիոյէն Թիզրոպոլ իկ խաբրուած դեսպանը ալ կայսեր են. ալ Դեսսերտա պաշտօնակալն ներկայանալ ու խոսակցիլ կրցեր է, ուսարի եւ ասիպուեր է ուանց դանդաղելու. իր անցագիրը խնդրելու»։ Դայմզ լրագրին Նէապոլսոյ թղթակիցը կը պատմէ որ Փերդինանդոս Նէապոլսոյ թագաւորը Ռուսաց կայսրմէ թուղթ մը ընդունելը է, որն որ Կայսրը իր ձեռքովը գրած է եղեր, ու անոր մէջ կը ծանուցանէ Եղեր, որ Սիկիլիոյի ապստամբներուն դէմ իրեն օգնելու՝ մեր ուղղեր հինաւորութիւնն է որ զինքը կ'արգելէ։ Բայց Գաղղիա ու Անգլիա ունեցած դեսպանները ծանուցեր է որ ան երկու տէրութիւնքներ Նէապոլսոյ գործերուն մէջ մտնելուն ու անոնց ծախսերուն թագաւորին զրկելն արգելը բլլալու գէմ սաստիկ ու զօրաւոր կերպով մը բողոքեն։

ԱՆԳԼԻԱ

Օսմանեան տերութիւնեան նոր գեսպանը Մեհմետ փաշան Լորտ Բոլմերսդընին իր պաշտօնական ոյցերութիւնն ըրաւ։ Լսկ Քանինգին իշխանը գէպ ի Փարիզ ճամբայ ելաւ հոնտեղայ դեսպան բլլալու։

— Ս'ողջոյզը Վիկտորիոյի մէջ կը ռասուկոնոր մինչեւ. Դեկտեմբերի 22ը՝ 2403 հոգի հիւանդ ալեր են, որոնցմէ 1064ը առոյջացեր ու 363 հոգի մեռեր են։ Դակ ամէնը մեկայ մէջ Ընդլանդի ու թէ Վիկտորիոյի մէջ 3170 հոգի հիւանդացեր են։

ԱՄԵՐԻԿԱ

Հիւսիսային միաբանեալ տերութիւնները նորերը վերին Գալիֆորնիոյի մէջ, զորն որ անցած տարի Ունիքիկացիներուն ձեռքէն պատերազմով առին, ահագին ոսկիի հանք գտեր են։ Հիմա Ալշինկդնի ժողովներուն մէջ կը խորհին թէ առ ոսկին ինչպէս պէտք է հանել ու գործածել։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Կոստանդնուպոլիս, Դեկտեմբերի 20։ Ս երեքշաբթի օրերը բարձրագոյն Դուռը ստորագրեց կայսրի խորհուրդ մը կար, ու ինչպէս կը լսենք՝ Եր. Եղի նեղոյց կամ նորոգութեան մը վրայ։ Գոսեն որ կառավարութիւնը կ'ուզէ ան արդէն գործ դնել, որով մահմետական կրոնն չանդնոյց հայատակները դատաստանի առջեւ տաճկի մը գէմ չէին կրնար մէջ ելլել։ Տաճկաց կրօնական օրինացը նայելով՝ վիճանները միայն Տաճիկ ղէտը է որ ըլլայիս, երբ որ դատը տաճկի ու ստարահաւատի մը մէջ էր։ Գրսեն որ Դուռը՝ Եւրոպական մեծ տերութեանց Սպրիգիլոյ Բենինկ՝ Անգլիացւոյ գեսպանին ձեռքովը ան յանիս համար առուած յայտարարութիւններնէն ստիպուած ըլլայ ան փոխուելու վրայ մտածելու։ Բայց ան ատոյգ է որ եմէ ու փոխուելիութիւն ըլլայ նէ, մեծ զգուշութիւն ու ազէկ մտադրութիւն կը պահանջուի Տիզանի բռատուրեաց անոր ամենրէն, ինչպէս են Ալէպ, Ակի ու Բիթլիս փաշաները, որպէս զի Ռ-ԷՐՈՒԹԻՒՆ կարող ըլլան Հանդարտացնել, որոնք Դուրանին "Ալիպաւթիւն Համար Ինչ Հարկնէրէ Երկու Հոգի ուէք, խորին փոյ նիւթատէս կապուած են։ Ռ-ֆոտ-ուլի Ինդա։ Լրագիր։

ԱՍՈՐԻԱ։ Հրանի բնակիչները, որոնք ինչպէս ծանօթ է, կառավարութիւնն դէմ ոտք եղած էին, հրամանին հնազանդելու են։ անոր համար ալ ան կողմերը որոշուած զօրքերը Գասնակոս դարձան։ Սրաւսի որ տեղացիք Տաճկի զօրքերուն հետ անդամ մը սաստիկ զարնուած ըլլան, բայց խնդիրը երկու կողմն ալ խաղաղութիւնամբ լմնցընելով՝ ամէն մարդ նորէն իր աղը դարձեր է։ Հինգ հարիւրները որ-չափ որ կարելի է տարագներէն մոգուած է, ու մարդ կրնայ յոյս ունենալ որ ասկէ եւաքը Ասորիքի մէջ աւելի ապահովութիւնամբ ճամբորդութիւն կրնայ ըլլալ։ Լայոկ Լրագիր։

ԼԻԲԻԱՅՈՒ։ Հիւրեսաի վերջին Աղէքսանդրիայէն առած լուրերնէս մինչեւ. Դեկտեմբերի 19ը կը հասնին։ Նոյն ամսոյն 7ին Դրան հրամայուելը մեծ հանդիսաւորութեամբ կարդացուեր է, որով Ռպպաս փաշան Եգիպտոսի կառավարչ կը հռչակուի։ — Թագաւորը չորեքշաբթի Մեհմետ Էլիին կենդանութեան առենը Ռպպաս փաշան Եգիպտոսի փոխարքայ առնելու։ — Եգիպտոս ըսուած գաղղիացի շոգեկառավարչ Ուհմետ ու Իսմայիլ պէյերը՝ Իպրահիմ փաշայեն երկու որդիքը, որոնք Փարիզ ուսում կը ստանային, Աղէքսանդրիա հասան, ու Պ. Ռնասաղիին իրենց հօրը գործակալին տունն էին։ Ռպպաս փաշան խմնարարն սէս, երկուքն ալ շուտ մը նորէն շոգեկառք խրեցին ու. Փարիզ իսաբեց իրենց ուսումը յառաջ տանելու։ Ասանց եղբայրը Մուստաֆա պէյն ալ Գահիրէ բռնուեցաւ, որովհետեւ առանց իր մեծերուն հրամանին Մոգլամ պէյին Տաճկաց վերապանին քանի մը ձի պարգեւ առած ու քանի մը բան ալ կոստանդինուպոլիս Ուհշոս փաշային խաբած էր։ Բայց աս վերջի լուրերուն ստուգութիւնը մնայ երաշխաւոր չկրնար ըլլալ։ — Դեկտեմբերի 24ին Ռպպաս փաշան Գահիրէեն գալով փառաւորութեամբ Աղէքսանդրիա մտաւ։ Իր կոստանդինուպոլիս երթալը 25ին որոշուած է։ Իրեն հետ ոմանք երթան Արմին պէյ, Պ. Բաստոնէր, Դիւպար Էֆէնտի թարգմանը, Շէրիֆ փաշա, Հասան պէյ, Շարիֆաբ պէյ ու շատ մեծեր։ Լեգաւորին 43 ձի ու 6 էշ կը խաբեր, որոնք խիստ գեղեցիկ են, կ'ըսեն։ Լայոկ Լրագիր։

ՊԵԼՐԻԿԱՍՏԱՆ

Դիւհրանեն նկած լուրերը կը պատմեն որ Նասրեսաթեն Շահ Պարսից թագաւորը Նոյեմբերի 20ին նոյն քաղաքը հասեր է, ու նոյն դիւերը թագաւորական թագով պսակուելին ետոյը, 23ին գահը նստելը է ասուած լինի մինչեւ իրիկուն զինքը ժողովրդեան ցուցընելու համար, ու նոյն օրը արդէն շատ առաջ բռնուած անները (Գոնէնիհէրը) աստղեներուն նայելով՝ ճիշդ գաշակած են եղեր։ Նասրեսաթին Շահը բոլորովին Եւրոպացիի պէս կը հագնի, բայց գլուխը պատուոյ խոյր (Գոնէնի խուլեսի) կը դնէ, որ պատնոկի ուս. մոլիկով պատած է։ Ա-Ֆոտ-ուլի Ինդա։ Լրագիր։

ՈՒՇԱՒՈՐ ԱՆՑԱԼԻ ԱՆԵՐԸ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՕՏԵՍԱՅԻ 1847ԴՆ ԱՊՈՒՏՈՒԹԻՒՆԸ

Օտեսայի 1847ին առուտուրը արտաքոյ կարգի մեծ եղաւ։ Դուրս եղած ու ներս մտած ապրանքներուն գինը մէկտեղ առնելով՝ 45,878,560 ռուբլի ըլլալով հասաւ, որոր 34,764,962 ռուբլին դուրս եղած ապրանքներուն ու 11,113,598 ռուբլին ներս մտածներուն գինն է։ Դուրս եղած ապրանքը՝ 1846ին եղածէն շատ աւելի է, ինչու որ 1846ինը՝ 22,763,055 ռուբլի կը հասնէր։ Աչքի ապրանքի մեծ ապրանքութեան պատճառն ան է որ 3,250,784½ չեգվերդէն ալիի ցորենները դուրս դնաց, որն որ 28,151,013 ռուբլիէն ալիի կ'ընէ։ Օտեսայի սրտագիրը կ'ըսէ որ՝ շենք կարծեր եմ թրիչ դատահանդիսա մը կարնոյ այսպէս շատ ցորեան դուրս հանել։ Ինչպէս եւ. այսպէս ցորեն դուրս եղնելն պատճառը 1846ի ձմեռուան բոլոր Եւրոպայի մէջ եղած ցորենի պակասութիւնն եղաւ, ի վերայ այսր ամենայնի ասիկա Օտեսայի ցորենի վաճառականութեան ուրախ ընդարձակ ըլլալը կը ցուցնէ, որն որ վերջի հինգ տարուան մէջ, առանց մեծաւոր պատահմանները մտածելու, երթալով միօրինակ աւելցաւ. ինչպէս որ 1843էն մինչեւ 1847 դուրս եղած բուն ցորենին հաշիւը կը ցուցնէ։ Ա. տարին՝ 1,170,245½, Բ. տարին՝ 1,263,036, Գ. տարին՝ 1,777,087, Դ. տարին՝ 1,955,316 ու Ե. տարին՝ 2,798,183½ չեգվերդի ցորեն դուրս եկաւ։ Բայց ցորենէն զատ՝ որն որ 1847ին դուրս եղած բոլոր ապրանքներուն հինգ մասին չորսն (4/5) էր, ուրիշ դիւաւոր նիւթեր ալ կան, որոնք նոյն տարի ուրիշ տարիներէն աւելի դուրս եկան։ Ջոր օրինակ 2,124,686 ռուպլի կանեփ, 1,257,364 ռուպլի ճարպ, 2,133,860 ռուպլի բուրդ։ Ան դուրս եղած ապրանքներուն համեմատութեամբ դատարկութիւնն ալ երթալով աւելցաւ, 1847ին եկող գացող նաւերուն թիւը՝ ուրիշ ամէն տարիներէն աւելի էր, նաեւ շոգենաւերու վրայ ալ նոյնը բան է։ Տեսնելու նաւերը գլխաւոր կողմերը կ'երթան կամ. գան, Կոստանդնուպոլիս, Դանուբի նաւահանգիստները, Իրբրմ, Ոնեսուգբաղ, եւ 86 անգամ նաւարկելով՝ 8211 ճամբորդ տարին բերին։

ԹԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԱՍՊԵՍՏՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴԱՆ ՎԵՐԻՆԹԻՒԹԻՒՆԸ։ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հ.Զ.Բ. ու Պարոն Պարոյր գաւառներուն քանի մը կողմերը, լեռնոյ բնակիչներուն քիչ մը Դուրտասարոյ ու Ալպանասոյ (Ա-ա-ա-ռ-ն-ի-ա) կառավարութիւնն ուներն։ Մինչեւ վերջին տարիները թէ որ տեղ մը մարդ մը սպանուէր, թեպէտ եւ կռուի մէջ ըլլայ, մեռնողին ազգականները անոր ընտանիքը ու ազգակցները կը թաղեն տուն կը առնէին, եւ այնպէս ասեն կախուած կը պահէին, մինչեւ. որ մեռնողին վրէժն առնէին։ Այսպէս անոր տիրոջ դգուելով՝ իրենցմէ վրէժխնդրութեան երդումը առնելու, բարեպաշտութեան կերպարանքով տրտմանի պատուութիւնը անոնց յիշեցընելու կը ջանար։ այնչափ երկայն ատեն ոմանք կը տեւէր, ու մարդ վրայ այնպէս պարտուրութիւն մը կը գնէր որ մարդերնի բնութիւնը բոլորովին կը փոխէր։ Աչքերնի սնոտնձ վրէժխնդրութեան բաղձանքին մէջ շահասիրութիւնը հաշտուելու միջոց մը կը գտնէր, զորն որ անոնք Աբեան դատաստան կ'անուանէին։ Սպանողին ընտանիքը սպանուողին ընտանիքէն քանի մը շարաթ զինադադար կը խնդրէր։ ու թէ որ ընդունէր, հաստատուն ու. ապահով դատաստանի հետ հաստատելէն ետոյը՝ հանդիսական պատգամաւորներ կը խաբրէր։ Սպանողին ազգականներէն տասնեւչորս. կին իրենց սանդիաց որդիքներովը սպանուողին տունը կ'երթային, ուր որ տղաքը գետնին դնելով՝ լոյսի ողբալով ու խղճալու խոսքերով Ս. Յովհաննէս Մկրտչին անուամբը՝ իրենց թշնամիներէն ողորմութիւն ու հաշտութիւն կը խնդրէին, ու կ'ապաչէին որ սեւերնին մեկդի թողուն, ու սա ողբերի անմեղ նեղուն վրայ գինուելու շարժին։ Բայց անոնք ամենեւին չէին շարժիր, ու իսկոյն եւ ոչ նայելու արժանի կը համարէին. Եղբը կամաց կամաց պատերնին կախելով՝ ապաքը գրկերնին կ'առնուին, ու շնորհքի մը պէս կը խոստանային որ անոնց տասներկու նոր ծնած տղոց կիրահոյը, ու նոյնչափ աղջկներու. ալ հարսնցոյ ըլլան։ Ան բոպէն՝ որ պրակի տղաքը իրենց նոր խնամակալներէն հաստատ

Ակէ եղբը տղամարդոցն տղգականները հաշտութեան միջնորդ ըլլալու համար քանուչորս պատուոր կ'որոշէին, որոնց սպանողին տղգականները ոյնոր տղաչէին որ առ պաշտօնը յանձն առնուն։ Եղբը դատաւորները դատաստանին տեղը, օրն ու ժամը կ'որոշէին, ու ամէնը նոյն տունը անոնց առջեւը կու գային, մէկ կամանէ կատաղի վրէժխնդրութեան խոսքեր ու եղած անիրաւութեան պատմութիւնը, մեկալ կողմանէ ալ խոնարհական ցաւագութիւն ու հաստատութիւն խնդրելու խոսքերը լսելու համար։ Հոն քիչ մը դատաստանին սկզբնաւորութիւն ըլլալն ետոյ, կը սկսէր տրման պարը։ Նոյն տեղն յանդարտարար զարհուրած կէսերով ու ձեռուընները ամիսուած, սպանութեան զէնքն ալ վրէն կախուած, պարտուելու մէջը կը մնային, ու երեսի վրայ քարերով՝ երկար անգամ բարձր ձայնով պոռալով, կը պոռար։ Բայց սպանողին ամենեն մեծաւոր տղգականը ան ապաչանքին ականջ չդնելէն զատ՝ ծերագոյն դատաւորին կը հրամայեր, որ յանդարտը անկից մեկդի վռնտէ։ Դատաւորը կը հեռացնէր ու. ողորմելին տարուելու մեկդի կը հրեր։ Բայց անարգելաբար ճակատը գետնին դարձնելու պէս, նորէն յանդարտած ձայնով մը՝ "Յանուն Աստուծոյ ինձի թողութիւն տուէք», կը պոռար։ Ան քանէն խոստացուած տղգականին սիրալ կակղեցողով՝ յանդարտին քովը կ'երթար, վերը կը վերցընէր, վերին վրայէն գէնքը մեկդի կ'առնուր, գինքը կը դրկեր, ճակատը կը պագնէր, ու բարձրաձայն գոռալով՝ բարձր ձայնով կը պոռար։ Դա մարդ ըրէք։ աս մարդը մինչեւ հիմա իմ թշնամիս էր, ասկէ եւաքը ինձի բարեկամն աւելի՝ եղբօր մը պէս պիտի ըլլայ, չէ թէ միայն ինձի, հապա ձեզի ամենուն ալ, ով մեր սիրելի սպանուողին տղգականներդ։ Ան ըսելով տղգականին ոտքերը գրկեր, ոտքերնին ալ զանոնք զրկելու համար կը պահէին իրարու. աս եղածին յիշատակ մը։ Ասկէ եւաքը դատաւորներէն ամէնէն ծերը յանդարտէն արիան գին կ'առնուր, որն որ 50էն մինչեւ. 544 ասկի էր։ Սոլիին մէկ մասը եկեղեցին կը սրուէր, մեկ մասը դատաստանի ծախքին կ'երթար, իսկ մնացածը՝ սպանուողին ընտանիքը կ'առնուր։ Բայց հրաւէն հաշտութիւնը գիշ մը ասրկով կամ ընծայով, դրը տրնակ ուխտով կամ ոչ ոք մ՚ալ կ'ըլլար։ Հանդիսաւորութեամբ վերջը յանդարտին ծախքովը կոնակ մը կ'ըլլար, որուն մէջ զանազան երգեր կ'երգեին, ու իրարու կենդանութիւն համար գինի կը խմեին։ Ան ատենը թիւնը 1814ին տրուած օրէնքով մը ու երկու. կարգադրութիւնամբ գրեթէ բոլորովին վերցուած է։

Ան ատեան գինը, յանդարտները առանձնականաց վրէժխնդրութիւնին կ'ապահովցընէր, բայց հրապարակական դատաստանն չէր ազատեր։ Ինչ համար շատերը լուսապէն կը հանդարտէին հաշտ ըլլալ։ — Հայտնէը ապօրինաւած մարդ մըն է, որն

որ երբ որ իր թիշամիներն մեկը կը մեռցնէ, կամ Ցուձկոյ տահմանը կ'ասպատակէ նէ, պարէս դի բանտ դրուելէն կամ գահՃի ձեռքով սպանուելէն ապրող՝ իր հայրենի գեղը, կիներ ու զաւակները կը թողու, հեռու տեղեր կ'երթայ, ու ահագին ճիւաղ մը պէս անասուցին անապատներու մէջ թափառական կը պարսի։ Ցորեկը կը հանդչի ու կը պահուրտի, խորունկ գիշերուան առնը իր բարեկամներուն քովը կ'երթայ, իր մայրենի գեղը կը խորհրդակցի, կը զրուցէ, կը սպանանէ։ Ռնաքոյանը՝ ոնձաու (Հաշարա) մին է, բարձը՝ հրացան մը, երաշը՝ կախարան։ Ամենուին յոյս մը գինքը չորս բացքներ, մահէն ոմանուին վախ չունի։ Թէ որ անոթանալու բլլայ՝ որոմը հոյ կը պահանջէ, թէ որ տեղ մը յաջողակութիւն ընէ՝ մէկ գիշերուան մէջ նոյն տեղէն ոնձանիներով հեռու կը փախչի, պաշար, վառօդ եւ ուրիշ հարկաւոր բաներ ձեռք բերելու համար՝ պարան, աբրեր, մեռցրներու՝ աչքին առջեւը բան մը չէ։

Պատմական ասեն ասեն շատ պարսիսի մարդիկ ունեցաւ, որոնք որ իրենց դարհուրելի անունը թող տուին։ Սամուիլասս Սոչիմիցա՝ անցեալ դարուն ամենէն երեւելի Հայաստանցի՝ 27 տարուան մէջ՝ միայն ձեռքովը 150 հոգի մեռցուցած էր։ Ամենէն հաքի Հայաստանցի Յովհաննէս Գուրիչանն է դրա, որն որ 1844ին Զարպիի մէջ կախուեցաւ։ Ամիսա 35 տարուան մէջ երեք հոգի սպանած, քսան անգամ յափշտակութիւն, երեք հրդեհութիւն ըրած, ու շատ մարդ ծեր վիրաւորած էր, թող ուրիշ անհամար յանցանքները՝ որոնք անպայտ մնացին։

ԱԶԳԱՑԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՋՐԱԿՈՒՆԻՍՅԻ ԹԼԹԻ ԴԻՊԴԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՐԱԳԻՐԵԻՆՈՎ անցած տարուան աւարտին Թուրքիոյ մէջ՝ Ազիա Եզիպտոս մէջ եղած աղտեստական եւ ուսումնական յառաջադիմութեան վրայ խօսելով, Պոսանդեանդրոյս ու մեր տեղերը գտնուող գործատուներուն համար լսած էինք թէ ատոնց այսպէս յաջողութիւն գլուխ որ պատճառներէն մէկն ալ Ազգայնոց յանձնուած բլլալն է։ Ամ լսածներս իրենց հաստատութիւն կը փնտռեմ՝ հոս ընթերցողներուս հաղորդել Զմիւռնիոյ եղող թղթի գործատուն ստորագրութիւնը, որն որ ակնառուս մը պարէս կը գրէ։

«Զմիւռնիոյ եւ հեռաբերբերական աւարկոյ մը եղած է դարուս իմաստնոյ տեսիլ՝ շրջին։ եւ ասոնց մարդ անոր գրութիւնքը յառաջ եկած արդիւնքներուն վրայ կը զարմանայ։ Եւրոպա որ ամէն դիտութիւնոց եւ լուսո արդի՝ այսպիսի մարդով հնարուած գիւտերու եւ գործարաններու, անոնցմէ կենդրոն է, աշխարհքիս մէկալ մասերուն մէջ ալ իրեն նախանձաւորներ եւ հետեւորդներ ունեցաւ։ Ոմ չեզոքմնար Ամերիկայի գործատուց եւ անոնց մէջ եղած գործատուքներուն վրայ, որոնք եղեռ բոլորովին չէ նէ, գէթ քանի մը ձիւ ղերու մէջ Եւրոպայինները անցած կամ դեռ անցնելու վրայ են։ Նոյնպէս զարմանալի են Ասիայի մէջ գտնուած գանազան գործատունները։ Բայց եթէ ատոնց տեսութիւնը՝ առ հասարակ ինչուիցէ մարդու միտքը կը յափշտակեն միայն, ապրանքի մը՝ ասոնք իր ազգակցին շինուիլ, հասատատուիլ եւ յառաջ տեր բլլալ սեռնելը՝ ի հարկէ որոնք ալ մեծ ուրախութիւն է։ Ես որոնք ուրախութիւնը մենք ալ ունենանք Զմիւռնիոյի թղթի գործարանը տեսնելով, որն որ ինչպէս յայտնի է, Տիւրքիոյ ազգուական տանն է։ Նոյն ուրախութիւնն դեռ ալ մնացեալներից ընելու մոտ՝ սա թղթի գործարանին հանուստ տարարգրութիւնը կը գրենք։

Ես գործարանը առանձին կայսերական հրամանակատ շինել տուաւ ազգրանք հոգի ազգուական մեծատուն Յակոբ Զեշերոյին, Զմիւռնիոյէն մէկ ժամ հեռու Անահտական բաղանիք (Հալէա ֆոնոց) ըսուած տեղը։ Թէպէտ եւ երկիրը ճախճախուտ էր, բայց վերէն դէպ ի վար վարդն յոր ունենալուն համար, այսպիսի գործարանի մը մէկհատիկ յարմար գիրք մ'ունէր։ Ասոր համար սկսան մեծ աշխատութիւնքներ եւ ծախքով նախ երկիրը որ ի սեպ, ըսել է թէ 45,640 կոնդուն տարածութիւն ունի, խճաքարէ (մալը) լցնելով հաստատուն ընել, ու ջուրը վարդրնելու համար ընդարձակ եւ լայն ջրադարձ մը մինչեւ ծովը փորել։ Մէկալ կողմանէ ալ հարկաւոր եղած շէնքերը շինուեցան, որոնց դիւանագիտներն են, բուն գործատունը մեքենային համար, որն որ Զմիւռնիայի շէնքերուն մէջ ի բաց առեալ պինա որանոցը, ամենէն մեծ եւ հաստատունն ու եւրոպական ճաշակի ձեւովն ամենէն գեղեցիկն է։ Եւ կրոյցն էջնցուռնելը մարդիկը եւ բրիկներ սրոշուած երկոյն բարակ շէնքը (փաարանը)։ Երրորդը՝ կաղ հանելու շէնքը, որն որ բոլոր Ասիայի շէնքերէն պատիսի նիւթի մը համար առջի որոշուած շէնքն է։ Եւ ինչպէս կը կարծուի ալ՝ մեկհատիկ եւ մի միայն։ Ասոնք եւ ուրիշ քանի մը պղնձագործ իրաց համար որոշուած շէնքերը, միւս կողմանէ ալ ծառաստանին ու լիճը, արեւելեան կողմանէ Զմիւռնիա նեկող ճամբորդներուն դիտելիք եւ զմայլելիք տեսարան մը կը մատակարարեն։

Ասոնց ասիկա պատաքինն է, դանք բուն մեքենայքին։ Մեքենան դրան եղէն եւ գործել սկսելէն մինչեւ հիմա գրեթէ երեք տարի է, եւ սա քիչ ժամանակի ընթացքին մէջ բան յառաջադիմութիւնը, որ պ. Ոշ Լոշին ճարտարապետ բնաւոր, փութեղն եւ ասոր պատճառաւ Գաղղիա բան ճամբորդութիւնն արդիւնքը կրնայ սեղորել, շատ մեծ է։ Նոյն պ. Ոշը Լոշը գործարանին վերատեսուչն է, եւ իրեն օգնական ունի պ. Պոնեվ գաղղիացին, եւ քանի մ'ալ գործակիցներ։ Իսկ մեքենան հասարակ բան պրեսին են 180 հոգւոյ չափ, որոնցմէ 20 հոգի դիշերներն ալ կը գործեն։ Գիշերը գործարանը՝ հոս հանուած կաղի 20 լապտերներով կը լուսաւորուի, որ ասելի լուսաւոր ընդարձակն գոտ՝ շատ ալ ածան կ'ելլայ, եւ դրեթէ եղի ապրեցին հետ իրարու 1 ատ 5 կը համեմատի։ Մեքենան որ ինչպէս ըսինք շէնքերուն ամենէն մեծին մէջն է, ունի 3 Ֆ-ԴԻ, 8 դան եւ դրեթէ 70 ձիու զօրութիւն։ Ես դլխաւոր մեքենային շարժմանը օրն որ հոսան ջրով կ'ընթայ, բոլոր այլեւայլ գործիքներն ալ կը շարժին, եւ իրենց առանձին սեպհական զօրութիւնը կը կատարեն։ Վերի կողմն յատուկ գործիք մը կը շարժի ցնցոտանիները եւ չուանի կողմերը հորտելու համար։ Ես բանի բանի եղած կատարները կ'առնուն եւ ջրով լեցուն ամանի մը մէջ կը գնեն որ թրջի, քարտիի։ անկից դարձեալ ուրիշ աման, անկից ալ ուրիշ։ Ապրպէս քանի մը օր ամանէ աման փոխուելով եւ կենալով՝ աղէկ մը մաքրուելէն եւ լաւ ուսելէն եւաքը, մեքենային քովը ամանով կը գնեն, ուսկից ջրոյի միջոցաւ մեքենայի բարակ բարակ, տոխտակի մը վրայէն ցաքուռն գլորելով, գլանները տակէն կ'անցնի, ճրդմուելով՝ թղթի կերպարանք կ'առնու։ Ընթացքը շարունակելով՝ շուտով լեցուն գլանները վրայ կը գրարի կը ջրնայ, եւ վերէն վարէն կախուած սուր ճախարակներուն մէջէն անցնելով՝ թերթի ձեւով կը կտրի։ Այսպէս 3 մղրիկնի մէջ ան թղթան զանգուածը՝ բոլորովին կիսապատրաստուած կ'ելլայ, մնուելի կը դառնայ։

Ես եղանակաւ գործարանը՝ ամէն տեսակ թուղթը, հասարակ թղթէն մինչեւ ամենաթանկը, թէ տպելու թէ գրելու եւ գունաւոր թուղթ ալ կը հանէ, որ իրենց հաստատութիւնքն ու մաքրութիւնքը Եւրոպայի թղթերուն ամենէն տարբերութիւն չունին։ — Հասարակօրէն առ թուղթը՝ Նպիտոռոս, Ասորիք, Կոստանդնուպոլիս, Թուռքիի եւ բարբ փոքր Ասիա կը գործածուի։ — Ես դաւառներն են ուսկից ցնցոտիները՝ գործարանին յատուկ գործակալներուն ձեռքովը կը ժողվուին ու Զմիւռնիա կը խրկուին, ասկից ալ աւելցածը՝ Եւրոպա ու Ամերիկա կ'երթայ։

Ղրած փորձը կը ցուցնէ թէ գործարանը հասարակ եւ բարակ թուղթը մէկտեղ առնելով՝ տարին 500,000 ոկա թուղթ կրնայ բերել։ Բայց նորերս ուրիշ մեքենայ մին ալ եկած բլլալով՝ դրեթէ կրկինը պիտի բերէ։ Եւ կը յուսացուի թէ ասով գործարանը, որ ամէն որ միշտ յառաջնորդ վրայ է, մէկէն ի մէկ յառաջադիմութեան մեծ քայլ մը կ'առնու, եւ եթէ անոր սկիզբը՝ ազգուական մեծապատիւ Յակոբ Զեշերոյին պարծանք եղած է, յառաջդիմն ալ իր յարգոյ յաջորդներուն պատուոյն եւ պարծանքը կ'ելլայ։»

ԽԱՆԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

Ցոյց անուանի գաղղիացի հռչակաւոր քարտուղար (Նոտ էտիէր) անգամ մը ուղերով առանց ուրիշին օգնութիւնը՝ ճամբորդներով լեցուն կառք մը բանել, ասանկ հնարք մը մտածեց։ Դաս մը մարդու հասակի բարձրութիւնն յարդ մարդիկներ շինեց, հին ու պատռած զգեստներ հագցուց, գլխերի տեղ ալ մէյ մէկ գլուխներ ասոնց ուսերուն վրայ հասատեց, ու տարաս. կարգաս. ճամբու վրայ տնկած ծառերուն կռմնցուց կեցուց, որոնք դէմի մեքենի մէջ հասարակ կինդիներն չէին գոնազանուելու։ Ասոնց ընդէն եղաքը ինքն ալ ան կողմերը սկսաւ պատել։ Կառքը հասնելուն պէս, ասիկա ահագին ու սոսկալի ձայներ մը կեցցիր, կեցցիր, պուռաց։ Չէ նէ հիմա իմ մարդիկներուս կը հրամայեմ որ հրացաններն պարպեն։ Կառապանը սոսկալի փախադրով անմիջապէս կառքը կեցուց։ Մէջի ճամբորդները եղբ որ կարգաւ գինուորներ մարդիկները սանան, կարծեցին որ դուռնդ մը աւազակներու ձեռք ընկան, անոր համար սկսան ողաչել։ Տոքթ ասոնց մնաթիկեցով իր յարգէ զինուորներուն խսափ պատուիրեց որ ամենուին քանա թիւն մը չընեն ու սարերներին անշարժ կենան, իսկ ինքը խելոք ճամբորդներուն քովէն ք անցաւ, մանուցցնին ու ապամանդներն ժողվելու սկսաւ։ Մէկ կողմանէ առած մեծագին բաները գլուխնը կը տեսարարէր, մէկալ կողմանէ իրենցներուն Ֆրայան մի պարպէք, կը պուռար, որովհետեւ ասոնք ամենուին ընդդիմադիմիներ մը չեն ըներ կոր, եւ եւ ալ պարապ անոր թիւրեալ չէմ ուզեր։ Ասալ՝ ճամբորդները սասարկ ուրախացած արկղին մէջ եղած սամնիներն ալ տարին որ իրենց կենացը դիտաս մը չհասնի, փան զի կենդանի ապատէրնին իրենց մեծ երջանկութիւն կը սեպէին։ Տոքթ բոլոր աւարն առնելէն ետքը՝ կառապանին հրամայեց տուաւ որ կառքը քշէ։ Կառապանը ուրախութեամբ մը սկսաւ առջեւն առելի շուտով կառքը յառաջ քշել, որ չլլայ թէ ուապակներուն փոքրը դառնայ։ Կառքը երթալէն ետքը ինքն ալ իր գլխու գրեթը հոն թող տուաւ ու փախաւ, որոնք մինչեւ առտու անցնող գոյնոր ճամբորդներուն մեծ վախ կը պատճառէին։

Ինքնաբերաբար. Գաղղիայի քանի մը լրագիրները կը պատմեն որ քիչ մը եղբը մանաւոր կերպով մը ժողվուած դրքերու աճուրդ մը տիրոր բլլայ։ Բաւական հարուստ մարդուն մեկը ամիսոյ մեկ քանի տարի յառաջ կը հաստատէր որ երկինքէն իրեն յայտնութիւն մը եղած ըլլայ՝ թէ 1845ին բոլոր աշխարհը պիտի կործանի, ու ինքը միայն իրենց նոր նոյ մը իր բնտանեաբը պիտի ազատի։ Ուստի նախ եւ առաջ ուզեց որ իր եռիորդին հետեւելով՝ ամէն մէկ կենդանիներէն մէյ մէկ ջուխտ ազատէ, բայց հիմակուան ժամանակիս լուսաւորութիւնը իր վրայ աւելի եւս ազդեցութիւն մ'ընելով՝ մտածեց որ աւելի լաւագոյն կ'ըլլայ, թէ որ դիտութիւնց միջոցներ։ Հիմա ունեցած յառաջադիմութիւնը՝ իրենց գանձ մը յիսնոց աւանդ։ Անոր համար՝ բոլոր ունեցածը ջանեցածը ծախեց, ու միայն կ'աշխատեր որ վերջի եկող մարդիկներուն օգտակար եղող դրքերը ժողվէ։ Եւ թէպէտ եւ ունեցածը ջանեցածը ծախելով՝ ժողված տակը բաւական շատ էր։ Վերայ այսր ամենայնի բոլոր դրքերը գնելու չբաւէց։ Ուստի միայը դրաւ որ մէկ փոքր նեղութիւնմբ ու խաբէութեամբ մը աս պակասութիւնը լրցնէ, անոր համար սկսաւ փոխանակագիրներ բաշխել որոնց միջոցաւն ժամանակը 1846ին կը ձգէր։ Եւ որովհետեւ այնպէս համոզուած էր որ 1845ին աշխարհը պիտի կործանի, անոր համար կը կարծէր որ դրքերը պիտի բերէ։ Նէ կը յուսացուի թէ ասով գործարանը, որ ամէն որ միշտ յառաջնորդ վրայ է, մէկէն ի մէկ յառաջադիմութեան մեծ քայլ մը կ'առնու, եւ եթէ անոր սկիզբը՝ ազգուական մեծապատիւ Յակոբ Զեշերոյին պարծանք եղած է, յառաջդիմն ալ իր յարգոյ յաջորդներուն պատուոյն եւ պարծանքը կ'ելլայ։»